

УДК 78.071.1(477):784.087.68:314.74
 DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/96-2-14>

Лідія МАКАРЕНКО,
 orcid.org/0000-0003-4465-4738
 кандидат мистецтвознавства,
 доцент кафедри сценічного мистецтва і культури,
 керівник центру менеджменту освітньої діяльності
 Київського національного університету технологій та дизайну
 (Київ, Україна) makarenko.lp@knuutd.edu.ua

ПІСНЯ БОГДАНА І ЛЕВКА ЛЕПКИХ «ЧУЄШ, БРАТЕ МІЙ» ЯК ХУДОЖНЬО-СЕМАНТИЧНИЙ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ СИМВОЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ

Стаття присвячена комплексному музикознавчому та історико-культурному осмисленню пісні Богдана і Левка Лепких «Чуєш, брате мій» як одного з ключових художньо-семантичних символів української еміграції. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення класичних зразків української пісенної культури в контексті сучасної війни та нової хвилі вимушеної міграції українців, що актуалізує питання історичної спадкоємності еміграційного досвіду ХХ–ХХІ століть. Особлива увага приділяється здатності музичного твору зберігати й транслювати колективну історичну пам'ять, виконуючи функцію культурного коду національної ідентичності.

Проблематика статті полягає у виявленні художньо-семантичних механізмів, завдяки яким пісня, що постає в середовищі стрілецької поезії початку ХХ століття, набула значення універсального історико-культурного символу еміграції та виявила здатність до повторної актуалізації в сучасних умовах війни. Недостатньо дослідженим залишається саме музикознавчий аспект цього феномену, зокрема взаємодія поетичного тексту, мелодичної структури та хорової інтерпретації у формуванні символічного змісту твору.

Завданням статті є виявлення художньо-семантичного та історико-культурного потенціалу пісні «Чуєш, брате мій» шляхом поєднання музикознавчого аналізу з культурологічним і історичним підходами, а також осмислення ролі цього твору в процесі консолідації українців у період масової еміграції. У дослідженні застосовано методи інтонаційно-структурного аналізу, семантичного прочитання музичного тексту, історико-культурного зіставлення та інтерпретації хорової фактури.

У результаті дослідження доведено, що символіка пісні органічно закладена в її музичній мові: куплетна форма з варіантним розвитком, мінорна ладо-інтонаційна основа, реквіємна семантика та звукообразжальні елементи формують образ втрати й туги за рідним краєм. Аналіз хорової обробки Кирила Стеценка засвідчив, що засобами поліфонізації, діалогічності фактури та просторового трактування звуку композитор значно розширює семантичне значення твору. Зроблено висновок, що пісня «Чуєш, брате мій» постає як стійкий історико-культурний символ української еміграції, який зберігає актуальність у сучасному воєнному контексті та виконує важливу соціально-культурну функцію об'єднання українців у світі.

Ключові слова: українська музика, пісня «Чуєш, брате мій», стрілецька поезія, музична семантика, хорова обробка К. Стеценка, еміграція, Левко і Богдан Лепкі.

Lidiia MAKARENKO,
 orcid.org/0000-0003-4465-4738
 PhD in Art Studies,
 Associate Professor at the Department of Performing Arts and Culture,
 Head of the Center for Educational Activity Management
 Kyiv National University of Technologies and Design
 (Kyiv, Ukraine) makarenko.lp@knuutd.edu.ua

THE SONG BY BOHDAN AND LEVKO LEPKYI “DO YOU HEAR, MY BROTHER” AS AN ARTISTIC-SEMANTIC AND HISTORICAL-CULTURAL SYMBOL OF UKRAINIAN EMIGRATION

The article is devoted to a comprehensive musicological and historical-cultural interpretation of the song “Do You Hear, My Brother” by Bohdan and Levko Lepkyi as one of the key artistic-semantic symbols of Ukrainian emigration. The relevance of the study is determined by the need to reconsider classical examples of Ukrainian song culture in the context of the contemporary war and the new wave of forced migration of Ukrainians, which actualizes the issue of historical continuity of the emigration experience of the twentieth and twenty-first centuries. Special attention is paid to the ability

of a musical work to preserve and transmit collective historical memory, performing the function of a cultural code of national identity under conditions of disrupted spatial and social integrity.

The problem addressed in the article lies in identifying the artistic and semantic mechanisms through which a song that emerged within the milieu of early twentieth-century Ukrainian riflemen's poetry acquired the status of a universal historical-cultural symbol of emigration and demonstrated its capacity for renewed actualization in the contemporary context of war. The musicological dimension of this phenomenon remains insufficiently studied, particularly the interaction between the poetic text, melodic structure, and choral interpretation in shaping the symbolic meaning of the work.

The aim of the article is to reveal the artistic-semantic and historical-cultural potential of the song "Do You Hear, My Brother" through a synthesis of musicological analysis with cultural and historical approaches, as well as to conceptualize the role of this work in the process of consolidating Ukrainians during periods of mass emigration. The study employs methods of intonational and structural analysis, semantic interpretation of the musical text, historical-cultural comparison, and analysis of choral texture.

The results of the research demonstrate that the symbolism of the song is organically embedded in its musical language: the strophic form with variant development, the minor modal-intonational basis, requiem-like semantics, and sound-imitative elements form an integral image of loss and memory. An analysis of Kyrylo Stetsenko's choral arrangement shows that through polyphonization, dialogical texture, and spatial treatment of sound, the composer significantly expands the semantic field of the work, transforming an individual lyrical monologue into a collective act of historical memory. It is concluded that the song "Do You Hear, My Brother" functions as a stable historical-cultural symbol of Ukrainian emigration, retaining its relevance in the contemporary wartime context and fulfilling an important socio-cultural function of uniting Ukrainians worldwide.

Key words: *Ukrainian music, the song "Do You Hear, My Brother", riflemen's poetry, musical semantics, choral arrangement by K. Stetsenko, emigration, Levko and Bohdan Lepkyi.*

Постановка проблеми. В умовах сучасної війни та нової хвилі вимушеної еміграції українців особливої актуальності набуває переосмислення класичних зразків вітчизняної музичної культури, які формувалися в періоди національних катастроф та історичних зламів. Одним із таких творів є пісня Богдана і Левка Лепких «Чуєш, брате мій», що постала на початку ХХ століття в контексті визвольних змагань та еміграційного досвіду української інтелігенції. Незважаючи на її широку виконавську традицію та усталений статус у національному культурному каноні, комплексне музикознавче й історико-культурне осмислення цього твору залишається фрагментарним.

Проблематика дослідження зумовлена тим, що більшість наявних наукових праць зосереджується переважно на літературознавчому або історичному аналізі поетичного тексту, тоді як музична складова пісні, її інтонаційна структура, семантика мелодії та особливості хорових інтерпретацій здебільшого залишаються поза межами системного аналізу. Відтак недостатньо висвітленим є питання, яким чином саме музична мова твору сприяє формуванню символічного змісту та перетворенню на історико-культурний символ української еміграції.

Таким чином, наукова проблема полягає у виявленні та систематизації художньо-семантичних і музично-виражальних механізмів, завдяки яким пісня братів Лепких набула статусу стійкого історико-культурного символу української еміграції та зберігає свою актуальність у сучасному соціокультурному просторі. Саме ця проблема зумовлює потребу в міждисциплінарному підході,

що поєднує музикознавчий аналіз з історико-культурною та семантичною інтерпретацією.

Аналіз досліджень. Пісня Богдана і Левка Лепких «Чуєш, брате мій» упродовж тривалого часу перебуває в полі наукової уваги. У різні періоди дослідження твору здійснювалися переважно в межах літературознавчих та історичних студій, тоді як музикознавчий аспект залишався недостатньо систематизованим. Серед дослідників, які зверталися до аналізу поезії «Журавлі» та її історичного контексту, варто назвати, зокрема, Н. Гавдиду, В. Чоповського та інших науковців, які розглядали твір у площині стрілецької поезії, національно-визвольного руху та еміграційного дискурсу.

Важливим першоджерелом для розуміння генези твору є спогади самого Богдана Лепкого, викладені в розділі «Пояснення» у виданні Писання. Автор безпосередньо фіксує обставини виникнення поезії, наголошуючи на спонтанному, інтуїтивному характері її творення (Лепкий, 1922).

У сучасному музикознавчо-культурологічному дискурсі важливе місце посідають праці, присвячені художньо-семантичному аналізу твору. Зокрема, у дослідженні Л. П. Макаренко «Художньо-семантичне та історичне значення твору братів Лепких "Чуєш, брате мій"» наголошується на символічній системі пісні та її зв'язку з українською народною міфологією (Макаренко, 2021).

Новий вимір у дослідженнях еміграційної та воєнної тематики відкриває праця Тетяни Белімової «Пам'ять про війну: біженські голоси в сучасній українській поезії» (2024). Дослідниця пропонує розглядати сучасну біженську поезію

як окремих культурний феномен, що виник спонтанно унаслідок повномасштабного російського вторгнення, та водночас застерігає від прямого ототожнення її зі стрілецькою поезією початку ХХ століття (Белімова, 2024).

Таким чином, аналіз наукових джерел засвідчує, що, попри значну кількість літературознавчих та історичних праць, музикознавчий вимір пісні «Чуєш, брате мій», зокрема взаємодія поетичного тексту, мелодичної структури та хорової інтерпретації у формуванні художньо-семантичного змісту, потребує подальшого системного дослідження. Саме ця наукова лакуна зумовлює актуальність і новизну запропонованої статті.

Мета статті – здійснити музикознавчий та історико-культурний аналіз пісні Богдана і Левка Лепких «Чуєш, брате мій» через призму художньо-семантичного символізму та окреслити її значення для сучасних реалій, війни і нової хвилі вимушеної міграції.

Виклад основного матеріалу. Пісня «Чуєш, брате мій» («Журавлі») постала в умовах глибокої історичної трагедії українського народу, пов'язаної з поразкою визвольних змагань початку ХХ століття та масовою вимушеною еміграцією. Для братів Богдана і Левка Лепких цей твір не був абстрактним художнім висловлюванням, він виріс із безпосереднього життєвого досвіду участі у національно-визвольному русі та подальшого вимушеного відриву від Батьківщини. Саме ця обставина зумовлює внутрішню правдивість та щирість пісні, яка згодом набула значення узагальненого історико-культурного символу долі української еміграції.

Поштовхом до написання цього твору став перегляд автором тексту вистави у Краківському театрі. Б. Лепкий у своїх спогадах писав: «Я вертав з театру, з драми Виспянського “Noc listopadowa”, під ногами шелестіло пожовкле листя, а над головою лунали крики відлітаючих журавлів. Вірш склався, немов сам із себе, без мого відома й праці. До його підібрав музику мій брат, Лев Лепкий, січовий стрілець, і ця композиція стала улюбленою стрілецькою піснею» (Лепкий, 1922: 387).

Еміграційна тематика, що активно формувалася в українській культурі з другої половини ХІХ століття, знайшла своє найбільш концентроване вираження саме у пісенному жанрі. Пісня як форма колективної пам'яті виявилася найбільш адекватним способом фіксації болісних соціальних і національних зламів. У цьому контексті «Журавлі» посідають особливе місце, поєднуючи індивідуальний біль із загальнонаціональним переживанням втрати, а особисту емоцію – з історичним досвідом спільноти.

Як зазначає Тетяна Белімова, кандидат філологічних наук, доцент, у дослідженні феномену сучасної української біженської поезії, що це естетичне явище виникло спонтанно як безпосередня реакція на російське повномасштабне вторгнення та пов'язане з ним переживання війни, втрати дому й вимушеного переселення. Дослідниця наголошує на типологічній спорідненості сучасних біженських текстів із поетичними зразками кінця ХІХ – першої та другої половини ХХ століття, що постали в контексті перших хвиль української еміграції. Водночас вона застерігає від прямого ототожнення цих явищ, підкреслюючи їхню принципову семантичну відмінність. У цьому контексті Т. Белімова з великою часткою умовності пропонує до порівняння поезію Богдана Лепкого «Журавлі» («Чуєш, брате мій...»), акцентуючи на тому, що цей твір належить насамперед до жанру стрілецької поезії. На думку дослідниці: «стрілецька поезія репрезентує дух і звитягу визвольних змагань, тоді як біженська розповідає про болісну втрату ідентичності та рідного дому, окреслює травму пережитого війни та досвід уцілілого» (Белімова, 2024: 377).

Образний зміст пісні «Чуєш, брате мій» вибудований навколо кількох ключових символів, що мають глибоке коріння в українській народній міфології та традиційному світогляді. Центральним є образ журавлів – сакрального птаха, який у народній уяві символізує вірність, пам'ять і духовний зв'язок із рідною землею. Вислів «відлетіти у вирій» у фольклорній семантиці часто ототожнюється зі смертю або безповоротною втратою, що надає пісні ревіємного характеру.

«Образність твору тісно пов'язана із українською народною міфологією та світоглядом. Центральний образ пісні – “журавлі” у творі Лепких асоціюється із людиною, яка змушена покинути назавжди “рідне гніздо” та Батьківщину» (Макаренко, 2021: 79).

Не менш значущим є образ моря, який у народній поезії уособлює далеку дорогу, часову дистанцію та межу між відомим і невідомим. У творі братів Лепких море постає як символ нескінченного й виснажливого шляху, який долають не всі («крилонька зітру»). Діалогічна форма звернення до «брата» розширює семантичне поле пісні, адже брат у цьому контексті може сприйматися як побратим, земляк, співвітчизник – носій спільної історичної долі.

Історико-культурна символіка пісні органічно втілена в її музичній мові. «Чуєш, брате мій» побудована у простому тридольному метрі (3/4), характерному для українських протяжних і журливих пісень. Такий метр забезпечує плавність руху, від-

чуття повільної ходи та внутрішнього коливання, яке семантично корелює з образом далекої дороги й невідворотного відльоту.

Твір тяжіє до куплетної структури з варіантним повторенням, що властиво народнопісенній традиції. Однак у межах цієї зовнішньої простоти композитор застосовує тонкі варіаційні зміни інтонацій, ритмічних акцентів і гармонічного супроводу, завдяки чому кожен наступний куплет сприймається як емоційно поглиблений, а не механічно повторений.

Авторський мелодичний текст Левка Лепкого ґрунтується на мінорному ладовому мисленні, що зумовлює загальну емоційну спрямованість твору. Мінор тут не драматичний у героїчному сенсі, а радше елегійно-реквіємний, позбавлений різких контрастів. Характерною для твору є перевага секундово-терцевих звучностей, які інтонаційно імітують плач і схлипування. Такі інтервальні співвідношення формують не стільки зовнішній драматизм, скільки стан глибокої туги.

Мелодична лінія пісні розгортається поступово, що є типовим для протяжних народних пісень. Така мелодична стриманість має важливе семантичне навантаження, вона концентрує увагу слухача не на віртуозності, а на словесному змісті. Мелодія підсилює текст, не перекриваючи його, а доповнює емоційний сенс кожного слова.

Особливо показовою є інтонаційна побудова фрази «відлітають сірим шнуром журавлі у вирій», де поступовий мелодичний рух поєднується з відчуттям віддалення. Музика тут створює ефект польоту, що цілком відповідає символіці журавлиного лету в українській міфології.

Кульмінаційним семантичним елементом твору є звукообразна формула «кру-кру-кру», яка в нотному тексті подана на повторюваних звуках. Цей прийом має принципове значення для всієї драматургії пісні. По-перше, він імітує журавлиний клекіт, закорінений у народному слуховому досвіді. По-друге, інтонаційна статика тут символізує завмирання часу, момент, коли рух припиняється і залишається лише у пам'яті.

Хорова обробка пісні «Чуєш, брате мій», здійснена Кирилом Стеценком, набуває нових семантичних вимірів завдяки професійному хоровому письму. Композитор не «прикрашає» мелодію, а підсилює її смисли, розгортаючи закладений у ній образ.

У вступному епізоді («Чуєш, брате мій...») композитор застосовує імітаційну поліфонічну фактуру, у якій провідна мелодія чітко окреслена й не переважана гармонічними нашаруваннями. Розподіл голосів у хоровому складі створює ефект діалогу.

Важливо, що К. Стеценко уникає тут щільного акордового звучання, голоси ніби «дихають» разом із текстом. Це дозволяє чітко артикулювати слово та зберегти баланс між музичною й вербальною складовими твору.

У фрагменті, що відповідає тексту «відлітають сірим шнуром журавлі у вирій», композитор помітно активізує фактуру. Тут з'являються імітаційні фрази між голосами, які формують відчуття поступового руху та просторової протяжності.

Особливої уваги заслуговує трактування звукообразного епізоду «кру-кру-кру». У хоровій обробці К. Стеценка цей фрагмент стає центральним драматургічним зерном. Композитор розподіляє повторювані інтонації між різними голосовими групами, завдяки чому виникає ефект просторового «відлуння». Клекіт журавлів ніби розходиться в різні боки, поступово віддаляючись і розчиняючись у просторі.

Цей прийом має не лише зображальний, а й глибоко символічний характер. Поліфонічне розщеплення звуку підсилює ідею розпорошення, розриву між тими, хто залишається, і тими, хто відлітає.

Упродовж усього твору К. Стеценко послідовно реалізує принцип «діалогу», який закладений у самому тексті. Це досягається шляхом чергування фраз між голосами, імітаційних повторів та контрастних співставлень. У результаті хорова фактура набуває рис музичного діалогу, де голоси не зливаються у моноліт, а ніби «слухають» і «відповідають» один одному.

Саме в цьому проявляється авторське композиторське мислення К. Стеценка: він не нав'язує власну драматургію, а виводить на поверхню задум, який уже присутній у мелодії та тексті Лепких, трансформуючи його в поліфонічно організований художній твір.

Фінал хорової обробки вирішено у стриманій, незавершеній інтонаційній манері. Відсутність яскраво окресленої заключної кульмінації створює ефект «недосказаності», що цілком відповідає загальному змісту твору. Композитор свідомо уникає ефектного завершення, натомість залишаючи слухача у стані тихого співпереживання. Згасаюче «кру, кру, кру» у фіналі хорової обробки Кирила Стеценка звучить як відлуння, що поступово розчиняється у звуковому просторі, набуваючи значення прощання з рідними та Батьківщиною.

Хорова обробка Кирила Стеценка є прикладом глибокого художнього співпрочитання авторського задуму Левка Лепкого. Композитор не змінює сутності мелодії, проте засобами хорового письма значно розширює її семантичний простір. Через поліфоніза-

цію, діалогічність фактури та просторове трактування звукообразних елементів К. Стеценко підсилює образи втрати, перетворюючи пісню на колективний музичний символ історичної пам'яті.

У сучасному контексті війни саме така інтерпретація надає твору особливого значення, адже пісня трансформує індивідуальний біль у спільний досвід, що об'єднує українців незалежно від місця їх проживання.

Особливої ваги цей твір набуває у XXI столітті, в умовах повномасштабної російсько-української війни та нової хвилі вимушеної еміграції. Сучасний історичний контекст актуалізує ті самі смисли, які були закладені у пісні на початку XX століття: розлуку з домом, невизначеність майбутнього, втрату звичного життєвого простору. Водночас змінюється акцент символіки, якщо для еміграції початку XX століття «вирій» часто означав остаточний відхід без надії на повернення, то в сучас-

ному контексті цей образ усе частіше поєднується з очікуванням повернення після перемоги.

Висновки. Отже, у сучасному культурному просторі «Чуєш, брате мій» функціонує як важливий чинник символічного об'єднання українців у світі. Хорове виконання пісні в Україні та за її межами перетворює її на музичний символ солідарності, де індивідуальний біль трансформується у спільний досвід. Пісня братів Лепких «Чуєш, брате мій» постає як історико-культурний символ української еміграції, що поєднує різні історичні епохи – від початку XX століття до сучасності. Її художньо-семантична глибина та музична переконливість забезпечують здатність твору до постійної актуалізації, підтверджуючи роль музичного мистецтва як одного з ключових механізмів збереження історичної пам'яті, культурної спадкоємності та духовної незламності українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белімова Т. Пам'ять про війну: біженські голоси в сучасній українській поезії. *Незалежність у полум'ї війни: українська література спротиву : колективна монографія* / за ред. Миколи Жулинського. Київ, 2024. С. 375–400.
2. Лепкий Б. Писання : у 2 т. Київ–Ляйпціг : Українська Накладня; Коломия: Галицька Накладня, 1922. Т. 1. С. 373–397. URL: [https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/16/Лепкий_Б._Писання._Том_1_\(1922\).pdf](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/16/Лепкий_Б._Писання._Том_1_(1922).pdf) (дата звернення: 31.01.2026).
3. Макаренко Л. Художньо-семантичне та історичне значення твору братів Лепких «Чуєш, брате мій». *Проблеми методології сучасного мистецтвознавства та культурології* : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., 16–17 листопада. 2021 р. Київ : Національна академія мистецтв України, 2021. С. 78–79. <https://orcid.org/0000-0003-4465-4738>

REFERENCES

1. Belimova T. (2024) Pamiat pro viinu: bizhentski holosy v suchasniy ukrainiskii poezii. [Memory of War: Refugee Voices in Contemporary Ukrainian Poetry] *Nezalezhnist u polumi viiny: ukrainska literatura sprotyvu : kolektyvna monohrafiya / za red. Mykoly Zhulynskoho*. Kyiv, 2024. S. 375–400. [in Ukrainian].
2. Lepkyi B. (1922) Pysannia: u 2 t. [Writings: in 2 vols.] *Writings Kyiv–Leipzig: Ukrainiska Nakladnia; Kolomyia: Halyska Nakladnia*, vol. 1. 373–397. [in Ukrainian]. [https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/16/Lepkyi_B._Pysannia._Vol._1_\(1922\).pdf](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/16/Lepkyi_B._Pysannia._Vol._1_(1922).pdf).
3. Makarenko L. P. (2021) Khudozhno-semantychne ta istorychne znachennia tvoruu brativ Lepkykh “Chuiesh, brate mii”. [The Artistic-Semantic and Historical Significance of the Work of the Lepky Brothers “Chuyesh, brate miy”] *Problemy metodolohii suchasnoho mystetstvoznavstva ta kulturolohii : materialy Mizhnarodnoi nauk.-prakt. konf.*, 16–17 lystop. 2021 r. Kyiv : Natsionalna akademiia mystetstv Ukrainy, 2021. S. 78–79. [in Ukrainian] https://mari.kiev.ua/sites/default/files/conf_docs/tesy/2021-12/Methodology_Tesy_16-17_11_2021.pdf. <https://orcid.org/0000-0003-4465-4738>

Дата першого надходження статті до видання: 09.02.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.04.2026

Стаття поширюється на умовах
 ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

